

KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

X. ÉVFOLYAM, 4-5. SZÁM

A KMP SZ teljes mértékben eleget tett a felkérésnek * A magyar nyelv oktatás helyzete Kárpátalján az oktatási kataszter adatai alapján * Kárpátaljai református líceumok a statisztikai adatok tükrében * Alkotói pálya és világkép összetartozása Kovács Vilmos életművében * Ha kigyúlnak a fények... * „Parasztkenyérből, vízzel, bor nélkül” * Nem hagyományos órák és azok gyakorlati alkalmazása az iskolai történelemoktatásban * „...Er sebb a baltánál a fa” * Magyar iskola a szórványban * Vannak még, akik hisznek a szeretetben * Megtartották a Pedagógusszövetség XI. közgyűlését * Szalagavató ünnepségek * A Magyar Máltai Szeretetszolgálat kerékpárakciója * Névadó ünnepség a főiskolán * A kárpátaljai betlehemes találkozón * Hit, Remény, Szeretet

Nem hagyományos órák és azok gyakorlati alkalmazása az iskolai történelemoktatásban

(Egy tudományos kutatás eredményeiből)

Napjainkban, mikor felgyorsult az információáramlat a világban, nem lehet nem észrevenni, hogy ez a legnagyobb hatást az iskolás korosztályra gyakorolja. A gyerekek, akiknek vizuális memóriájuk mindig is sokkal jobb volt, mint a verbális úton történő emlékezésük, szinte „falják” a televízió, számítógép és Internet által sugárzott információkat. Utóbbiak, persze, a piac megtartásáért és uralásáért, szinte bármit megtesznek. Így a gyerekeink által nézett, sokszor csodált képi „víziók” nem épít, hanem épp fordítva, gyakran lelket romboló tartalmat hordoznak.

Az iskolás korosztály a fentiek következtében már nem élvezi, sőt, sokszor ignorálja a több száz éve használt prelegáló vagy kérdezz-felelek jellegű tanítási módszereket. Ez nem feltétlenül konkrétan a tantárgynak vagy a tanár személyének szól, hanem a gyerek információszerzési szokásainak változását jelzi. Ha a pedagógia és a metodika idejében felfigyel, és egészségesen reagál erre, akkor annak az iskolai oktatás és f leg a felnövekvő nemzedék látja a hasznát. Vekerdy Tamás pszichológus is azt állítja, hogy a mai iskola a verbalitásra koncentrál, pedig gyermekkorban az intelligencia cselekvésben megnyilvánuló fele az erősebb. Am ha elzárkózunk a probléma megoldásának fel- és elismerése elől, ragaszkodva a régi, eddig bevált tanítás-tanulási módszerekhez, folyamatokhoz, akkor lehetséges, hogy az idős és az iskoláskorú gyerekek változását saját kudarcunkként éljük meg.

Utóbbiak elkerülésére és kiküszöbölésére, az utóbbi tizenöt-húsz évben jelentek meg az első, ún. nem hagyományos típusú, interaktív készségfejlesztő órákkal kísérletező szaktanárok. A kísérletezés nem csak egyes tárgyra terjedt ki, hanem az általános és középiskola szinte minden tantárgyánál fellelhető volt.

A történelem, mint iskolai tárgy, igen kedvező helyzetben van, hiszen egy sor olyan új tanítás-tanulási folyamat kipróbálására ad lehetőséget, amit más tantárgyak nem nyújtanak. Az egyik lehetséges út, amikor a történelem tanításának a célja a tanulók szellemi és cselekvési aktivitásának fokozása, ahol a történelem megismerésének és a történelmi gondolkodás kialakulásának elérése érdekében a gyakorlás kerül az oktatás középpontjába (vagyis térképhasználat, helyzetfelismerés, társasjátékok). A másik út a nem hagyományosnak nevezett órák szélesebb körű alkalmazása. Utóbbi esetben a tanulók nem a megszokott „szerepüket játsszák”, ugyanis nem passzív hallgatóként vesznek részt az órán, hanem játékos módon, felhasználva a már meglévő tudásukat, logikus következtetéseket vonnak le és fogalmaznak meg anélkül, hogy ennek kényszerét éreznék. Az együttműködés a tanulók részéről önkéntes alapon történik és a tanár pozícióját alapul tekintve „beleolvad” a „játék hevébe”. A növendékek kevésbé érzik magukat feszélyezve, mivel egy másik ember helyébe bújnak és így mintegy elrejtőznek az általuk „eljátszott” személy alakja mögé. Az is igaz, hogy egy-egy ilyen óra megszervezése sok időt és munkát igényel a szaktanártól. Az óra pontos megtervezése,

az óratípus célszerű és helyes megválasztása, az eszközök és kellékek előkészítése valamint a módszertani segédletek kiválasztása sokszor a levezetendő tanóra idejének többszörösét veszi igénybe. Ezeket azonban elegendő egyszer elkészíteni, hogy a későbbiekben újra tudjuk használni őket.

Napjainkban mindent a versenyszellem határoz meg, ami, sajnos, az iskolákra és a tanárookra is egyre inkább jellemző. Ez kedvezőtlenül hat a tanulóknak és, valljuk be, a pedagógusok személyiségére is. Az iskolai verseny növekvő pszichés hatása, a túlterhelés egyre több gondot okoz a gyermeknek, ami fokozódó teljesítmény-problémákhoz vezet. Előbbi folyamat pedig a tudás átlagos színvonalának csökkenését eredményezheti. A más típusú órák azonban, eltérően a hagyományostól, nem a verseny-paradigmára modelláltak.

Az, hogy a tanárok ezt a módszert válasszák, több tényezőtől is függ. Közülük a legfontosabbak: a tanár személyisége, a téma és az óratípus. Elsőrendben azonban mégis a tanár személyisége és kreativitása, ami nélkül elképzelhetetlen és kivitelezhetetlen a nem hagyományos óra.

Sajnos sem Nyugat- vagy Közép-Európában, sem Ukrajnában nincs nagy hagyománya ennek az óratípusnak. Egyedül a drámajáték és a dráma iskoláskorúakra való nevelési hatásának következményeit kutató írásokat lelünk az angolszász pedagógiai irodalomban. Sem magyar, sem ukrán nyelven nem találhatunk olyan összefoglaló általános munkát, ahol rendszerezve ismertetnék és mutatnák be az órák típusát, levezetési lehetőségeit, amelyek nem a hagyományos verbális közlés, vegyes vagy új anyagot átadó óratípusát használják, hanem valami más. Magyar és ukrán nyelvű szakfolyóiratokban azonban elvétve fellelhető egy-egy cikk, tanulmány vagy óraleírás, ami megpróbál kitömi a hagyományok által teremtett keretek közül. Ezeket összegyűjtve az alábbi óratípusokat és órán kívüli foglalkozásokat sikerült elkülöníteni:

- Tanórai játékos vetélkedők;
- Dramatizált elemek felhasználása a tanórán;
- Szerepjátékok beiktatása a tanóra folyamatába;
- Bíróági tárgyalás;
- Integrált órák (más tárggyal);
- Tudományos viták;
- Rekvium-órák;
- Találkozások még élő történelmi személyekkel;
- Tanulmányi konferenciák;
- Szemináriumi foglalkozások;
- Tanulmányi kirándulások, séták;
- Múzeumlátogatás;
- Szakkörök;
- Szaktantárgyi versenyek;
- Tanulmányi pályázatok.

Az alábbiakban II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Felsőiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén a fenti témában folyó tudományos kutatás egyik részeredményét adjuk közre. A több mint két évig tartó, kísérleti jellegű kutatás

témájának kiválasztásában elsődleges szempont az volt, hogy pedagógiailag hasznos és a gyakorlatban felhasználható legyen. Az általunk összegyűjtött elméleti információ, mondhatnánk, önmagában halott anyag. Ennek elkerülése végett az elméleti anyag alapján kidolgozott óravázlatok a f iskola által kötelező jellegű egyéni iskolai gyakorlat folyamán levezetésre kerültek, mivel csak a valóságban vizsgálható meg, s ezután vonható le a következtetés, hogy egy-egy forma, ötlet, lehet segítség mennyire használható és effektív.

A továbbiakban ebben is megvizsgálunk egy pár típust a fent felsoroltakból. Összegezzük, melyek azok a követelmények, feltételek, amelyeket ajánlatos betartani vagy figyelembe venni az eredményes levezetés érdekében. Aztán konkrét óravázlatokat adunk közre, majd azokat a pedagógiai és pszichológiai megfigyeléseket, amelyeket ezen órák levezetése közben tettünk.

Célszerű szem el t tartani, hogy a más típusú órákat sem lehet állandó jelleggel alkalmazni, mivel unalmassá válhatnak. Fontos még, hogy fokozatosan kell hozzászoktatni a tanulókat ezekhez az óratípusokhoz, nem szabad feleltlenül és megfelelő felkészítés nélkül alkalmazni, mert ez kudarccélményhez vezet a tanulóknál és a tanárnál egyaránt.

Végeredményben leszögezhetjük, hogy érdemes időt és energiát áldozni ezeknek az óratípusoknak a kidolgozására, ugyanis az eredmények önmagukért beszélnek. (Próbálják ki!)

A szerepjáték és a dramatizálás elemeinek felhasználása

A hagyományos tanítási órán a tanulók általában olyan dolgokról tanulnak, amelyek távol állnak tőlük nemcsak időben, hanem térben is. Ha egyszerűen csak beszélünk nekik a történelem folyamán lejátszódott dolgokról - mondjuk, a reformáció-ellenreformációról vagy a bíróság munkájáról -, nehezen kerülnek közel a tananyag igazi mondanivalójához, nem értik meg, nekik mi közük ehhez, saját életproblémáik megoldásához az új tudás nem jelent segítséget. A szerepjáték és a dramatizálás elemeinek beiktatása kísérlet a tudás személyessé tételére. Kulcsfogalmi: szerep és azonosulás. A tanulók szerepbe lépnek: elképzelik, hogy mit tennének egy adott helyzetben, egy adott személy szerepében. Vagyis valójában a feladattól függ, hogy mennyire adhatják önmagukat. Ezért célszerű olyan témákat kivinni ilyen feldolgozásra, melyek aktualizálhatóak, s melyek az adott tanulói és lakhelyi adottságok miatt „testközeliekké” válhatnak a gyerekek számára. A meghatározott szituáció és jellem, amellyel a diáknak egy bizonyos időre azonosulnia kell, a helyzetben lévő probléma belső átélését biztosítja a „szereplés” számára. Ez utóbbi kell, hogy fokozott óvatosságra intse a szaktanárt, milyen témát bocsát „átélésre”.

A bírósági tárgyalás sajátos formája a dramatikus módszer alkalmazásának. *Ha a tanult jelenségek értékeléséhez a történelemben és a közéletben is viták kapcsolódnak, néha érdemes bírósági tárgyalás formájában megszervezni annak megbeszélését. A tárgyalás folyhat a polgári perek mintájára (alperes - felperes), de rendezhetünk büntető pert is, ilyenkor valakit a vádlottak padjára kell ültetni. Utóbbi lehet séget inkább felsőbb osztályokban (14-17 éves gyerekekkel) ajánlatos játszani, igen sokféle szerep kiosztható: szükség lehet a vádlott (-ak) mellett bíróra, vádlóra, védőre, tanúkra és legkülönbözőbb szakértőkre is.*

Ha a témaválasztáson már túl van a történelem szaktanár, akkor a következő megoldandó kérdés merülhet fel benne: a dramatizálás megelégel-e vagy kövesse az új ismeretek tanári kifejtését. A hagyományos oktatói felfogás szerint a drámajáték csak

követheti a „komoly munkát”, és különben sem lehet eljátszani a tananyagot addig, amíg nem tanulták a tényeket. Ez néha így van, néha azonban nem. Az „eljátszás” sokszor már nem érdekes akkor, amikor pontosan értik a tanulók, hogy mit is kell eljátszani. Az általunk alábbiakban feldolgozásra ajánlott témánál az „utána” esetét ajánljuk, mivel vitatkozni a reformáció-ellenreformáció témakörében csak akkor lehet és érdemes, ha arról van némi tárgyi elképzelésük a tanulóknak.

Problémaként merül még fel az is, hogy az eljátszott „szerep” tartalma igaz vagy kitaláció. Ez viszont nem predestinálja, hogy csak olyan témát vihetünk ki dramatizálásra, amely a valóságban is bírósági tárgyalással zárult. Ami viszont minden esetben betartandó, hogy dramatikus feladatok esetében olyan megoldásokra kell törekedni, amelyek hihetőek, valószerűek. Ezt próbáltuk elérni a következő órával.

1. óravázlat

Bevezetés ; Ez az óra egy olyan településen került levezetésre, ahol a római katolikus és protestáns vallású lakosok körülbelül azonos számban élnek. Ennek megfelelően az osztályban is hasonló volt a gyerekek vallási megoszlása, ami azért lényeges, mert így saját tapasztalataikat, a feltevések közegeiben észlelteket is beleépíthették érveléseikbe.

Az óratípus kiválasztásánál figyelembe vettük a témát, hogy alkalmas legyen egy bírósági tárgyalás levezetésére. Ezen óratípus keretein belül a tanulók jobban megérthetik a reformátorok és az ellenreformátorok álláspontjait azáltal, hogy maguknak kell érvelniük az egyik vagy másik nézet mellett vagy ellen. Lényeges szempont még az is, hogy az óra folyamán fejlődjen a tanulók logikus gondolkodása is. A levezetés el t kiadtuk a szerepeket és a szempontokat, amely szerint a tárgyalás zajlani fog. Szükség van bírókra, min. 3 fő (akik közül egyik a tanár), írnokra, aki feljegyzi az eseményeket, védő ügyvédre, ügyészre, a többi tanuló személyesíti meg a felperest és az alperest, valamint a tanúkat.

A rendelkezésükre álló két hétben a tanulók a szerepüknek - és az elre meghatározott szempontoknak - megfelelően gyűjtik a témához kapcsolódó anyagokat.

Az ügyész és a védő ügyvéd fekete palástot és papírból készült talárt visel a tárgyaláson.

A vita során a tanárnak oda kell figyelnie arra, hogy szabad gondolatcsere valósuljon meg. Bárki érvelhet vagy cáfolhatja a másik kijelentését, ha az nem üres ellentmondás.

Az értékelés a tanulókkal elre megbeszélte módon történik, aminek folyamán a logikus érvelést, a világos gondolatmenetet és a felkészülés minőségét vesszük figyelembe.

Levezetés helye: 8. osztály

Téma: Reformáció és ellenreformáció Európában

Az óra általános célja, hogy a tanulók átérizzék a reformáció és az ellenreformáció korának hangulatát, meg tudják védeni saját véleményüket vagy cáfolni egy másik ember (jelen esetben vallási irányzat) érveit.

Óratípus: Dramatizált óra, bírósági tárgyalás formájában, összefoglaló-rendszeres óra keretein belül.

Eszközök: Minimális szerepkellék (fekete palást, papírból készült bírói talár, paraszt ruházata)

Az óra menete

I. Bevezetés, óraszervezés

Ismertetjük a tanulókkal az óra témájának főbb szempontjait:

1. Milyen problémák váltották ki a reformációt?

a) Hogyan oldja meg ezeket a katolikus egyház?

b) Mi lenne a megoldás a reformátorok szerint?

2. Milyen néptömegeket céloz meg a katolikus és a protestáns egyház?

Miért éppen azokat?

3. Mit hirdet a reformáció és az ellenreformáció Isten és ember kapcsolatáról?

4. Miért lett népszerű a reformáció az emberek körében?

II. Tárgyalás:

A bíró közli a tényállást: „Az Úr 1562. esztendejében, Beregszász városában, bizonyos Balog Péter ügyének tárgyalása nagyon folyamatban. F méltóságú Tisza Mátyás Úr, Beregszász város ispánja, panasszal folyamodott a Tisztelt Bíróság fenséges színe elé a fent említett Balog Péterrel szemben. F méltóságú Ispán Úr azzal vádolja Balog Pétert, hogy elhagyva az igaz hitet, más vallásra tért, amely egyenl az ördög tanításával és jelen id ben sok balga és tudatlan embert megcsal és letérít az egy igaz hitre. Akkor sem engedelmességet, amikor is a f méltóságú Tisza Mátyás Uram pedig megparancsolta volt neki, hogy térjen észhez és bánja meg b neit, mert különben elkárhozik.”

Els nek az ügyész kap szót.

Ügyész: „Tisztelt Bíróság! Ez az ember b nös! B nös, mert engedett a gonosz kísértésének és elfogadta ennek az új tanításnak a tételeit, amit maga a sátán nyilatkoztatott ki. Elragadták azok a b nös eszmék, amelyek napjainkban, ebben a b nt l mocskos világban oly gyorsan terjednek a tudatlan emberek körében. Annál is nagyobb a vétke, mivel nem átalította e tanokat nyíltan hirdetni és terjeszteni. Kérdem én, mit érdemel egy ilyen b nös ember? Természetesen a legsúlyosabb büntetést, amit csak ki lehet róni. Kérem a Tisztelt Bíróságot, vegyék figyelembe az ügy fontosságát és veszélyességét. Az ilyen ügyekben példát kell statuálni, hogy mindazok tanuljanak bel le, akiknek ilyesmi még csak meg is fordul a fejükben.”

Aztán a véd ügyvédé a szó.

Ügyvéd: „Tisztelt Bíróság! Kérdem én, miért lenne védenem b nös? Azért, mert nem követi az évszázados szokásokat és elfogadja az új tanokat? De hát hol tartana a világ, ha sohasem újulna meg, és mindig csak a régi dolgokkal és eszmékkal foglalkoznánk? Nem hiszem, hogy csak azért, mert új valami, el kellene vetni. Hogyan téphetnénk el egy embert olyan dologért, amit mi magunk sem ismerünk és nem tudjuk, hogy honnan ered? Még az is lehet, hogy ez az igazság, hisz ez is Isten l szól. Kérem a Tisztelt Bíróságot, hogy jól fontolja meg a döntését és mentse fel védenemet a súlyos vádak alól.”

Szót kapnak a felperes és alperes mellett felszólalók, akik mindkét részt l beidézett tanúk. Ezt a részt a tanulók egyedül készítik és fogalmazzák meg, nincs el re megszabott tartalma. Itt lehet ség van a tanulóknak véleményük ütköztetésére, a f - bíró (vagyis a tanár) felügyelete mellett. Utóbbi dolga a bírósági tárgyalás „tisztá” menetének fenntartása.

Végül a bíró összegzi az elhangzottakat, a Bírákra bízva a döntés meghozatalát, akik döntéshozatal után megindokolják véleményüket.

Bíró: „Tisztelt Bíróság. Tisztelt Bírák, Ügyész Úr! Meghallgattuk mindkett jük érveit, valamint a tanúk vallomásait is, amellyel a Bíróság színe elé járultak. A felsorakoztatott tények alapján a Bírák a lehet legigazságosabb döntést hozták meg. Megkérem, hogy ismertessék döntésüket, amelyet gondos mérlegelés után hoztak.

(Az írrok átadja az ítéletet tartalmazó borítékot a f bírónak, aki felolvassa azt.)

„F méltóságú Tisza Mátyás Ispán Úr azon vádjai, miszerint Balog Péter elhagyva az igaz hitet, más vallásra tért és nem átalította ezen vallás tanait tanítani is - bizonyítást nyertek. Ezen súlyos b nök méltó büntetést érdemelvén Balog Péter köteles 30 nap robotot teljesíteni a F méltóságú Tisza Mátyás Ispán Úr tulajdonában lév földbirtokon. Amennyiben ezt elmulasztaná teljesíteni, minden vagyona elkobzásával büntetessen.

Kelt az Úr 1562. esztendejében, Beregszász városában.”

Az ítélet nem joger s!

III. Befejezés, értékelés, házi feladat kijelölése

A tanár személyében lév bíró végül lezárja az ülést, kijelentvén, a bírói végzés nem joger s, az ellen 30 nap alatt fellebbeznie lehet bármelyik félnek.

Miután leülve mindenki „visszavedlett” saját szerepébe, közösen elemezzük, mit volt könny megvalósítani, és mi okozott gondot akár az el készüléskor, akár magának a tárgyalásnak a levezetésekor.

Megpróbáltunk közösen válaszolni a táblára felírt négy szempont-kérdésre.

Megkérdezzük mind a felperest, mind az alperest, mit éreztek k, és mit érezhettek a valóságban az általuk megszemélyesített emberek az adott korban.

Megbeszéljük még azt is, a kívülről nézőknak mennyire volt hiteles a felperes ispán és az alperes paraszt alakítása. Mi tetszett a játékokban és k mit csináltak volna másképpen?

Milyen elv érvényesülését érthetjük tetten a bírósági tárgyaláskor? (Akié a föld, azé a vallás.)

A következő órán a Reformáció Európában cím témakörb l írrok témazárót a tanulók esszé formájában, amelyben természetesen fel lehet és kell használni az ezen az órán elhangzott információkat és tényeket.

Az első óra megfigyelésének eredményei

A tanulók izgalommal fogadták a bírósági tárgyalás híret. Nagy lelkesedéssel láttak neki a felkészülésnek. A felkészülést pontos útmutatás el zte meg, hogy elkerüljék az esetleges félreértéseket. A kellékeket a gyerekek maguk készítették el. Az óra lebonyolítása azonban nem ment probléma nélkül. A tárgyalás hitelessége érdekében a csapatokat úgy alakítottuk ki, hogy a katolikusok a katolicizmust képvisel k csoportjába kerüljenek, a protestánsok a reformációt képvisel k csoportjába, mivel a közsgben mindkét felekezet képviselteti magát. Ebb l kifolyólag parázs vita alakult ki, de a felkészülésben sajnos hiányosságok mutatkoztak. A tanulók, noha több forrásból is készültek, mégsem tudták a lényeges dolgokat minden esetben kisz rni, gyakran általánosságokban beszéltek és túlságosan ragaszkodtak az el leírt mondani-valójukhoz. Ez néha fennakadást okozott, de ilyenkor a bíró (a tanár) új irányt szabott a tárgyalás menetének.

A fennakadás oka az lehetett, hogy nagyon új volt számukra ez a helyzet. Az osztályterem átrendezése, a jelmezek és kiegészít k alkalmazása: mind-mind ismeretlen volt eddig el ttük. Ilyen esetben, azt gondolták, hogy az óra csak játék, és nincs szükség a fegyelmezett viselkedésre. Kissé zavart volt a viselkedésük. Meg kellett velük érteni, hogy a tanóra ugyan játékos formában kerül levezetésre, de ez ugyanolyan komolyságot és odafigyelést igényel mindannyiuk részér l, mint bármelyik más tanóra.

Az óra folyamán sajnos megmutatkozott, hogy a tanulók eddig nem voltak hozzászokva, hogy a lényeges dolgokra figyelni kell, és így nem is voltak képesek azokat felismerni és

megkülönböztetni. Ezen munkafolyamat lényege pedig éppen abban áll, hogy a tanulók megtanulják kiszámítani a lényegbevágó információkat, önállóságot tanuljanak, maguk döntsenek abban, hogy a tananyagot milyen megközelítésben és milyen módszerrel dolgozzák fel. A munka során a gyerekek nem pontosan ugyanazt tanulják meg, mivel nem pontosan úgy oldják meg a problémákat, mint társaik.

Az a tény, hogy a tanulók maguk szervezik meg a munkát, lehetővé teszi a képességek, az érdeklődés, a személyiségvonások, a megélt tudás, a kulturális háttér térén megmutatókozó különbségek megfigyelését.

A történelemtanításban a hangsúly a tények közötti kapcsolatok megértésén van, nem egyszer en a tények bevézésén. A megértést pedig a kommunikáció mozdítja elő. Fontos szerepe van a tanárral való beszélgetésnek, de a tanulók egymás közötti megbeszélése annyiban előnyösebb, hogy a kortársak gondolkodási mintái közelebb állnak egymáshoz, jobban megértik azt.

A csoportmunka motiválhat is, mivel alkalmas a tanóra légkörének oldottabbá és kellemesebbé tételére. Köztudomású, hogy a feszültségmentes légkörben, jó érzelmi végzett munka - fejlődés. Mindezt úgy éri el a csoportmunka, hogy a tanulók többségét nem kényszeríti passzivitásba, minden tanulónak biztosít szereplési, megnyilvánulási lehetőséget. A megnyilvánulás stresszmentesebb, biztonságosabb lehet a kortársak csoportjában, mint az egész osztály és a tanár nyilvánossága előtt.

Végeredményben az óra sikeresnek volt mondható, hiszen a tanulók átértékelték a reformáció és ellenreformáció korának szellemét, amely zavaros, néha túlzottan is szubjektív volt. Ezt bizonyította a reformáció korához hasonló parázs vita szelleme és hangulata, ami kialakult az osztályteremben. Bevallásuk szerint talán ezt követően érthetővé vált számukra az adott kor szellemisége és nem utolsósorban élvezetesebb volt, mint bármely, addig tartott hagyományos tanóra.

Konferencia

A konferencia nem tartozik azok közé az óratípusok közé, amelyeket gyakran vagy szívesen alkalmaznak a tanárok. Ennek oka sokszor a feladatok saját tapasztalataiban gyökeredzik. Sokan azt gondolnák, mi érdekes lehet egy felolvasásban vagy előadásban a gyerek számára. Pedig a valóság egészen más - a tanulókat minden alternatíva érdekli, ami eltér az egy kaptafára készült és megtartott iskolai órától.

Lényeges szempont, hogy a tanulói konferencia témáját mindig előre (legalább két-három héttel) kell közölni a tanulókkal. A típusától függetlenül a konferenciának két szakasza van:

1. Első: a konferencia témájának meghatározása, a célok és a feladatok összeállítása. A téma alpontra bontása, a tanulók feladatainak kiosztása, a szakirodalom, szemléltető készlet készítése, az információs tábla elkészítése.

2. Második: a konferencia tartalma. A tanár az előleges segítséget társ a tanulók számára, áttekinti és elemzi a tartalmat.

A beszámoló lényegét mindenkinek ismernie kell. Ezekhez, plusz információként, statisztikai adatokat, az olvasmányokból példákat hozhatnak fel, amelyekkel felkelthetik a hallgatóság (osztálytársaik) érdeklődését. Ez a munkafolyamat szerkezetileg a következőképpen épül fel:

- a téma kihirdetése,
- előadások,
- kiegészítések.

Nagyon fontos szerepet játszik a megfelelő pszichológiai légkör - a tisztelet és bizalom. A konferencia végén minden esetben le kell vonni a következtetést, amibe célszerű bevonni a

résztvevőket is. Az értékeléshez akár a tanulókból álló zsűrit is össze lehet hívni.

Az elemzés folyamatában célszerű figyelembe venni a következőket:

- a téma ésszerű kiválasztását, a célok és a feladatok helyes felállítását;
- az előkészületek pontos elkészítését (beszámoló tartalma, segédanyagok kiosztása, szemléltető előkészítése);
- a tanulók érdeklődését és hozzáállását a tartalomhoz;
- a konferencia tartalmát (téma, részletesség);
- konferencia hatását a tanulók nézeteire;
- a tanulók tudásának elmélyítését az adott tudományágban;
- a tanulói önálló munka fejlesztését;
- a felelősségtudat fejlesztését.

Az ilyen típusú foglalkozást akár a 7. osztálytól kezdődően alkalmazhatjuk, de nem ajánlatos túl gyakran használni. A legoptimálisabb fél évente egyszer, mivel sok időt és energiát igényel a felkészülés a tanulók részéről.

2. óravázlat

Bevezetés: Az óratípus kiválasztásának elsőleges szempontja az volt, hogy bevitessük a tanulók ismereteit a kötelező tananyagon kívül, valamint hogy a hagyományos óratípust felváltjuk valami mással. A feladatot két héttel előbb megkapták. A felszólalók önként vállalkoztak az előadásra. Mivel elég sok anyag gyűlt össze egy-egy császárról, ezért azokon két-két tanuló osztozott. Ez együttműködési gyakorlatnak is jó volt, természetesen maguk választhatták meg társaikat. A konferencia színhelyét (egy tantermet) „U” alakban átrendezzük úgy, hogy az előadók a hallgatósággal szemben egy sorban helyezkedjenek elől. Az előadó tanulók a legmagasabb érdemjegyben részesülnek, ezt is előre eldöntöttük közösen.

Levezetés helye: 7. osztály

Téma: A középkor nagy császárai

Óratípus: Tanulói kiselőadás/konferencia

Az óra célja: Bevitetni a tanulók jártasságát a középkori ismeretek terén a kötelező tananyag felül, ill. a tanulók önálló munkára és toleranciára való nevelése.

Eszközök: Képek, ábrák.

Felhasznált segédanyagok: Sz. Jónás Ilona: A középkor nagy császárai. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1993.; Az emberiség krónikája. Officina Nova Kiadó, Bp., 1996.

Az óra menete:

I. Bevezetés, órászervezés:

Átalakítjuk az osztálytermet, és mindenki elfoglalja helyét.

II. Motiváció:

A mai óránk rendhagyó. Egy konferencia keretein belül arra vállalkoztak az osztály egyes tanulói, hogy a tankönyv anyagán túl olyan új dolgot mutassanak meg a középkor nagy uralkodóiról, ami mindenki számára érdekes és hasznos lehet, mivel beviteli ismereteinket az adott korról.

III. A konferencia menete:

Moderátor: Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mai konferenciánk témája: „A középkor nagy császárai.” Több neves kutató is elfogadta felkérésünket és megtisztelt jelenlétével. A történelem mai állása szerint már nagyon sok információt tudunk a középkor neves uralkodóiról, mégis a mai konferencián, remélhetőleg, sok új dologra derül fény. Kérem, hallgassák figyelemmel a felszólalásokat. Kérdéseiket az egyes előadások után tegyék fel (akár szóban, akár írásban).

Első témánk Nagy Károly élete, amiről két kitűnő kutató tart beszámolót.

Első előadás: *Nagy Károly*

A VI. század második felétől Nagy Károly (768-814) trónra kerüléséig a Frank Királyság története szüntelen harcok sorozata. Az örökösök osztozásai, a testvérviszály még kegyetlenebb fordulatot nyert attól a vendettától, amelynek a Brunhilda, Ausztria királynéja és Fredegunda, Neusztria királynéja közötti ellenségeskedés nyitott utat. A hosszú és kegyetlen háborúskodás nemcsak az egyes részkirályságok urai, hanem a királyi ház fő hivatalnokai és saját uralkodói között is folyt.

639 és 719 között - a gyermekkirályok névleges függetlenségét megtartva - a nemesség a *major domusok* (háznagyok) vezetése alatt a teljes hatalom megszerzéséért harcolt. A majordomusok közül *Martel Károly* volt az, aki Austrasián kívül kitejécsztette hatalmát mindhárom királyságra. 741-ben bekövetkezett halála után fia, *Pippin* és *Karlmann* az örökösök, de mivel Karlmann szerzetes lett Montecassinóban, Pippin egyedüli urává vált a Frank Királyság területének. 751-ben *Szent Bonifác*, „Germánia apostola”, Mainz érseke Soissonban királlyá szentelte. Ezzel a királyi hatalom törvényesen is átkerült a *Merovingoktól a Karolingok dinasztiájához*. A felkenés szertartása - a bibliai Saul felkenésének mintájára - a frank király és az egyház kapcsolatának változását is jelezte.

Két életrajz, két portré alakította azt az ideált, amellyel a középkor Nagy Károlyt, Nyugat-Európa keresztény császárárt felruházta.

Az első munka a *Vita Caroli Magni*, 817 és 821 között készült, kevéssel a császár halála után. Szerzője *Einhard*, Károly udvarának szűkebb köréhez tartozott, s az életrajz sok vonatkozásban saját emlékein alapul, de felhasználta a korra vonatkozó fontosabb forrásokat, így a *Királyi Annales*-1 és más iratok szövegét is.

Az életrajznak az volt a törekvése, hogy bemutassa, hogyan tette naggyá Károly a frankok királyságát. Ugyanakkor élethelyet rajzol a császár személyéről és családjáról.

A másik életrajz, egy költemény, majd két emberöltővel később született. A nagy császár dédunokája, *Vastag Károly* rendelkezésére írta 883 és 887 között egy *sankt-galleni szerzetes*. Az anonim szerző annyit mond magáról, hogy sohasem járt frank területen. Le tudta írni az aacheni palotát és a Károly által építtetett mainzi hidat. E két életrajz alapján formálódott az a keresztény császár-idea, amely példaként szolgált a későbbi korok ambíciózus császárainak.

Károly, Pippin idősbb fia, 742-ben született a Mainz melletti Ingelheimben. Szent Bonifác keresztelte meg. Einhard nem beszél Károly születéséről, talán ez is hozzájárult, hogy később származásához a lovagkor színes legendákat szentelt.

Károly két öccse közül az ifjabb még gyermekként meghalt, a nagyobbik, Karlmann vele együtt királyi nevelésben részesült. A lovaglás, a vadászat, a harc elsajátításán kívül apjuk bevezette őket az igazságszolgáltatás gyakorlatába, a hatalmasok fölötti befolyás megszerzésének módjába is. Pippin halála után, 768-ban felosztotta királyságát két fiára: Károly az északi területeket kapta. 771-ben Karlmann meghalt, és Károly egyedül maradt a trónon. Károly anyja befolyására elvette a longobárd király lányát, *Desirée*-1, 770-ben. De a király már egy évvel később elvette a longobárd feleségét és az alemann hercegi udvarból vette házastársul *Hildegardot*, akitől három fia: *Károly*, *Lajos* és *Pippin* született. Hildegard 783-ban halt meg. Károly harmadik feleségét is elragadta a halál. Utolsó, talán leg-

szeretettebb felesége, *Liutgard* 800-ban halt meg. Károly ezután már nem házasodott újra.

Einhard leírásából tudjuk, hogy az udvar a politikai élet színtere volt, középpontban az uralkodó személyével. Károly maga kormányzott hivatalnokaival, nem volt majordomusza, nem tartott kegyeltet. Hivatalnokai állandóan mellette éltek palotájában. A palota tisztviselőit *palatini*-nek, azaz az udvar tagjainak nevezték. A világi fő hivatalnokok ifjú koruktól az udvar „tápláltjai”, egy ideig udvari szolgálatot láttak el: így a király tanácsadói, oklevelek aláírói, egy-egy expedíció vezetői. A királyi kápolna tagjai klerikusok voltak.

Einhard Nagy Károlyt magas, erőteljes, határozott és intelligens, életszerető uralkodónak ábrázolta, aki tekintélyt és méltóságot árasztott. Szokásairól elmondja, hogy ételben és italban mértékletes volt, „az ittasságot bárki másban igen elítélte, de leginkább magánál és családjánál”.

Nagy elismeréssel szól Einhard az uralkodó kulturális érdeklődéséről, intelligenciájáról, tudásvágyáról. Szokásai között említi, hogy étkezés közben zenét vagy felolvasást hallgatott. „Történeteket és a régiek viselt dolgait olvasták föl neki” - írja. Azt is megtudjuk az életrajzból, hogy „bármilyen méltósággal is rendelkezett, és akaratát könnyen és világosan ki tudta fejezni.”... „Foglalkozott a számolás művészetével és éles elméjével nagy érdeklődéssel szokta vizsgálni a csillagok járását. Próbálkozott az írással is: e célból ágyának vánkosa alatt elrejtett viasztáblákat és kis jegyzeteket szokott magával hordozni, hogy amikor ráér ideje van, kezét a betűvetéshez szoktassa.”

Nagy Károly jól felismerte a kultúra és a műveltség fontosságát az állam irányításában. Valójában neki tulajdonítják az írásbeliség bevezetését. Számtalan rendeletet íratott, s ezek között több az iskolák fenntartásáról szólt. Megbecsülte és az udvarába hívatta a kor neves tudósait. E kiváló személyiségek nem csak az udvar fényét emelték, de munkásságuk kezdetét jelentette annak a kulturális fellendülésnek, amit a műveltség történetét karoling reneszánsznak nevez.

A Nagy Károly uralkodása során létrejött intézmények nagy része tovább élt, s meghatározó módon alakította a középkori Európa fejlődését.

814. január 27-én, 72 éves korában meghalt a nagy császár. Testét aacheni palotájának kápolnájában temették el. Sírján ez áll: „Ekkor alatt pihen Károly, a nagy és igazhív császár teste, aki 47 éves uralma alatt hatalmasan megnövelte a frankok királyságát, amelyet szerencsésen kormányzott.”

Moderátor: Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Engedjék meg, hogy megköszönjem ezeket a kitűnő beszédeket eladónknak, s egyben átadjam a szót következő két történészünknek, akik I. Ottó német császárról mondanak majd el, valószínűleg, sok érdekes dolgot.

Második előadás: *I. Ottó*

A császárság felújítása a X. század második felének zavarokkal és bizonytalanságokkal teli Európájában következett be. A belső anarchia, a törvénytelenések, a népvándorlás újabb hulláma, az arab, a magyar, a normann támadások rettegésből fakadó békevágya is táplálta a birodalmi illúziókat, a rendet és a békét fenntartani képes hatalom létrejöttét.

A X. század folyamán a Karoling királyokat új dinasztiák váltották fel. A trónutódlás kérdésében a frank örökösödés kaotikus százada után visszatértek a választás elvéhez. Az egyes hercegségeket csak igen laza függés kapcsolta a királysághoz, a király gyakran harcolni kényszerült elismertetéséért, annál is

inkább, mert rendszerint csupán saját hercegségének a választottja volt.

911-ben Konrád frankóniai herceget választották királlyá. Hatalmát azonban nem tudta elismertetni a többi hercegséggel. Mintegy kudarcának beismeréseként, halála előtt a hatalmas szász herceget jelölte utódjául.

1. *Madarász Henrik* (919-936) egyenes természetét, igazságosságát, katonai képességeit, politikai intelligenciáját hangsúlyozzák a korabeli történetírók. Míg Konrád az egyház segítségével próbált a hercegek ellen küzdeni, Henrik ezzel szemben a hercegek mellé állt, hogy elnyerje támogatásukat a külső invázió ellen. Elutasította, hogy a mainzi érsek felkenje és megkoronázza, ily módon függetlenítette magát az egyházi befolyástól.

936. július 2-án Madarász Henrik meghalt. Tizennyolc éves szerencsés uralkodása, bel- és külpolitikai sikerei biztosították fia, Ottó megválasztását. Ottó 912. november 23-án született és 24 éves korában lépett apja örökébe. Életrajzírója, *Widukind* leírása szerint magas, vállas, energikus, arcát s r , vörös szakáll keretezi, tüzes, parancsoló tekintete bátorságot sugároz. Fáradtságot nem ismer, nem hátrál meg a harcban.

Igaz, Ottó nem volt mvelt. Teljesen katonai nevelést kapott, nem tudott latinul, nem írt, olvasni is csak később tanult meg. Mégis okossága, igazságos ítéletei, hadvezéri képességei, államférfiúi adottságai népszerűséget és híveket szereztek neki a világiak és az egyháziak körében egyaránt. Apjával ellentétben, uralkodását azzal kezdte, hogy felszenteltette és megkoronáztatta magát. 936. augusztus 8-án Aachenben nagygyűlést hívott össze, ahová nagyszámban érkeztek franko- és alvazallusai. A hercegek felújították megválasztását, h séget fogadtak, majd a mainzi érsek az oltárnál átadta Ottónak a királyi jelvényeket. Ezután a templom közepére vezette, bemutatta a népnek, az pedig mint az Isten és a hercegek választottját élte az új uralkodót.

Ottó ennek révén, s már a hely - Aachen - kiválasztásával is a régi Karoling hagyományt újította fel. Hatalmának vallási megerősítést adott és egyidejűleg kinyilvánította együttműködési szándékát az egyházzal és a püspökökkel. Azonkívül kifejezte akaratát, hogy a királyi hatalom tekintélyének rendeli alá a hercegségeket. A h ségeskü után a négy törzsi herceg, Frankónia, Svábföld, Bajorország és Lotharingia hercegei mint a királyi udvar fő hivatalnokai (aszalnoki, pohámoki, istállómesteri minőségben) látták el személyes szolgálataikat. A szimbolikus gesztusok azonban távolról sem jelentették, hogy a hercegek ténylegesen alávetették volna magukat Ottó akaratának. Ellenállásuk nem sokára meg is mutatkozott. Miközben a keleti határon a szlávok és a magyarok újabb betörései veszélyeztették az ifjú uralkodó uralkodását, a hercegek belső háborúja is kibontakozott. Az első konfliktus 937-ben a bajor herceg, *Arnulf* halálával kezdődött. Ottó, apja engedményével ellentétben, vissza kívánta venni a hercegségben a püspökök kinevezésének jogát. Arnulf fia, *Eberhard* azonban szembeszállt a királyi törekvésével. Ottó csak két hadjárat árán tudta ellenfelét megtörni. Eberhardot száműzte, s a hercegséget Arnulf öccsének, a hozzá h séges *Berthold*nak adta.

Ottó a királyi hatalom megerősítésében támogatásra talált az egyházban. 937-ben Magdeburgban nagygyűlést hívott össze, hogy ítélkezzen az ellene lázadó frankóniai herceg ügyében. Meghívta a mainzi és a hamburgi érseket, s a német királyság különböző részeiből nyolc püspököt, hogy a döntéshez véleményüket kérje, ezzel is aláhúzza, hogy az egyházzal együttműködve kíván kormányozni. A püspökségeknek jelentős földbirtokokat és kiváltságokat adományozott. Ezzel kivonta a hercegek hatásköréből a természetesen szövetségesekkel nyerte meg őket.

Még trónra lépése előtt, ifjú korában, egy szép szláv rabszolgánytól született fia, *Vilmos*, Mainz érseke, öccse, *Bruno* pedig Köln érseki székét foglalta el.

962. január 2-án Ottó feleségével, Adelheid királynéval, bevonult a Szent Péter-bazilikába, ahol XII. János pápa - követve a régi bizánci-frank szertartást - fejére helyezte a császári koronát. A nép a hagyományoknak megfelelően elvette Konsztantin és Nagy Károly utódját, majd a pápa és a császár kölcsönösen kicserélték ajándékaikat.

Ottó császársága sok hasonlósága ellenére sem volt azonos Nagy Károlyéval. Ottó körül nem szerveződött Nagy Károly udvarához hasonlóan nemzetközi tudósok köre, nem gyakorolt személyes befolyást a tudományra és az irodalomra. Bizonyos fókuszban ezt a feladatot öccse, Kölni Brúnó látta el. Azonban Ottó is rendelkezett mvelt, képzett püspökökkel és apáttal, akik tanáccsal, diplomáciájukkal segítették munkáját. Az uralkodása idején is virágzó latin nyelvű irodalom bontakozott ki.

Moderátor: Hölgyeim és Uraim! Szeretném az Önök nevében is megköszönni az érdekes feladatok, s átadom a szót annak a két messziről érkezett kollégánknak, akik I. Barbarossa Frigyes német császárról fognak értekezni.

Harmadik előadás: *I. Barbarossa Frigyes*

Az uralkodók dinasztikus örökös elvével szemben a német trón betöltésében a választás elvét vitték győzelemre XII. században. Amikor V. Henrik gyermektelenül hunyt el, nem az általa kijelölt utódot, hanem a szász herceget, Lothárt választották meg. *III. Lothár* (1125-1137) után pedig Stuart Konrádot emelték trónra.

Konrád viszont saját hétéves fia, Rothenburgi Frigyes mellékesével unokaöccsét, Staufen Frigyes azonos nevű fiát szánta utódjának. A hercegek a jelölést vita nélkül fogadták el. I. Frigyes melléknevét vörös színű szakálláról az itáliaiaktól kapta (*barba rossa* = vörös szakáll). Harmáncnyolc éves uralkodása a császári hatalom csúcsát jelentette Németországban. Súlyos kudarcokkal váltakozó ragyogó sikerei ellenére sem sikerült eldeinítenie a tartós királyi hatalmat felállítania. Katonai és politikai kiválóságai dacára beleütközött a központi hatalommal szembenálló erőkbe. A tökéletes lovag mintaképe volt, s mint ilyen, túlságosan is a lovagságra kívánt támaszkodni, holott éppen ennek a rétegnek az érdekei ütköztek leginkább a hatalom konszolidációjával.

I. Frigyes a nagy feudális hatalmasságokkal, mint egyenlő felekkel tárgyalta, elismerte megszerzett jogait, az állam vezető méltóságába helyezte őket, miközben igyekezett a hercegségeket megtörni. Felállította a „birodalmi béke” intézményét a nemesség magánháborúinak fékezésére. Egyúttal kedvezett a városok fejlődésének, a szabad falvak születésének. Arra törekedett, hogy az egész birodalomban létrehozza a kizárólag csak az uralkodótól függő alattvalók csoportját. Az egyházat a hatalom oszlopává akarta tenni, ahogy az Ottó uralkodása alatt volt. Létrehozott egy széles miniszteriális réteget, amely megbízható hivatalnokok és katonák forrásául szolgált számára. Végül szisztematikusan megnövelte saját domíniumainak területét.

Tervei kudarcát nagymértékben meghatározta a királyi és a császári hatáskör egybekapcsolódása. A királynak a német nemesség, a császárnak viszont Itália urává kellett lennie. I. Frigyes egy új elemet is hozzákapcsolt a császármítoszhoz, mégpedig Nagy Károlyét. 1165-ben elérte a frank császár szentté avatását. Az aacheni katedrálisban pedig egy korona formájú csillárt készíttetett, amely felirata szerint az égi Jeruzsálemet il-

lusztrálta. Mindezekhez jogi igazolást kapott a római jog mestereit I. Bologna volt a központja a par excellence császári jognak tekintett római joggyűjtemény, a *Corpus Juris* tanulmányozásának. Frigyes 1154-ben a bolognai mesterek és diákok számára adott kiváltságlevele képezte a későbbi egyetem alapokmányát.

Azzal, hogy Frigyes megpróbálta az egyetemes császárszemet legalábbis részben realizálni, elkerülhetetlenül konfliktusba került a pápasággal. A császári propagandával párhuzamosan erősödött az egyházi reform és a pápai hatalom elméleti és jogi alátámasztása. A császárság és a pápaság harca a kereszténység fölötti dominanciáért még teljesebben bontakozott ki.

I. Barbarossa Frigyes huszonnegy évesen került a trónra. Első intézkedése volt a IV. Henrik óta eltelt császári hagyomány, a „birodalmi béke” felújítása 1152-ben. A béke megszegését, függetlenül jogi vagy társadalmi helyzetüktől, azonos büntetés sújtotta. Több nagy feudálist a béke megtörése miatt megszegésért büntetés alá vetett. Ez abból állt, hogy a vétkesnek mezítláb, a vállán kutyát cipelve kellett egy meghatározott útvonalat bejárnia.

A városok gazdasági gyarapodását is szolgálta az 1155-ös, a városokra vonatkozó intézkedése.

A császárkoronázás fegyverek védelme alatt zajlott, s a koronázást megelőző találkozás a király és a pápa között meglehetősen hideg volt. Frigyes nem akarta a hagyományoknak megfelelően a pápa lovának kantárát vezetni, a pápa pedig nem akart békecsókot adni.

Frigyes, hogy családja kontinuitását biztosítsa, Henrik fiát, akit korábban már királlyá koronáztattott, 1186-ban császári címmel is felruházta és társává tette a trónon. I. Frigyes magát a világ urának tekintette.

A birodalmi győzések fontos részét alkották a kormányzatnak, ahol az uralkodó tanácskozott a birodalom különböző részéről összegyűjtött fejedelmekkel, püspökökkel, nagy feudálokkal, lovagokkal, polgárokkal: egyházi és világi ügyekben, katonai hadjáratok, külső kapcsolatok, adók, a béke fenntartása stb. kérdésében. Mégis a birodalom lassan, de feltartóztatlanul a szétagyűlölet felé haladt. A folyamat gyökerei jóval a Frigyes előtti időkre nyúlnak vissza, s következményei pedig inkább a következő században váltak érezhetővé. A nagy törzsi hercegségek helyén létrejött kisebb hatalmi egységek örökös birtokai felett teljes hatalmat igyekeztek megszerezni. Várai, erődjeik, függetlenségük tárgyi jelei megsokszorozódtak, s velük szemben a központi hatalom egyre kevésbé tudott fellépni. A miniszterialisos, akikre Barbarossa Frigyes is első sorban támaszkodott, akikre erősödött a várak bizottság, akiknek hivatalokat adott, sokszor erőszakot alkalmazott. Gyakran nem a király, hanem a város érdekeit szolgálták, a várak pedig önállóságukat védték. A nemesség soraiba emelkedve igen hamar maguk is a császári hatalommal ellenséges táborba sorolódtak. Nem jelentett biztos támaszt a felső hivatalnokok rétege sem, pedig hivatalaikat ugyancsak a császártól kapták.

Mindezek a birodalom széthullásához vezettek.

Moderátor:

Mindannyiuknak köszönöm megtisztelt figyelmüket. Amennyiben közvetlenül szeretnének megismerkedni valamely témakörrel, érdeklődjenek az előadóknál vagy a szerzőknél, mivel tervezzük a konferencia anyagának kötetben való publikálását.

IV. Összefoglalás:

(A tanár összegzi a konferencia eredményeit. Értékeli a felkészüléseket.)

Mindenkinek megköszönöm a felkészülést és a részvételt, aminek segítségével ilyen színvonalas konferenciát sikerült megrendeznünk. A felkészülők munkáján látszik, hogy lelkiismeretesen dolgoztak és a lehető legjobbra hozták ki témáikból és önmagukból egyaránt. Ahogy azt előrebemegbeszéltük, valamennyi előadó tanuló megkapja a legmagasabb érdemjegyet a lelkiismeretes munkájáért. Remélem, tetszett ez az óra. Ha igen, akkor a következő félévben megismételhetjük.

V. Házi feladat kijelölése:

Következő órán témazárót írunk, ahol ezekből az előadásokból pótkérdések kerülnek a dolgozatba, amiért plusz pontokat lehet majd szerezni.

A második óra megfigyeléseinek eredményei

A konferencia sikeresnek bizonyult. A tanulók felkészültek. A kezdetleges izgalmat lépésről lépésre sikerült legyőzniük. Az izgalom lecsillapítása után élvezték, hogy kerültek a figyelem középpontjába. Ebben a korban a szereplési vágy igen erős és válik, főként a lányok körében. Arra törekcsenek, hogy kivívják társaik és a tanár elismerését, megbecsülését. Fontos számukra osztálytársaik véleménye.

A reformpedagógia jelenlegi állása szerint a legfontosabb dolog, hogy az egyén milyennek érzeli magát, a tanítás alapvető célja pedig, hogy pozitív énképet alakítson ki minden egyes tanulóban. A pedagógus feladata nem az, hogy előírjon, végeztessen, formáljon, erőtlessen, kényszerítsen, faggasson vagy rábeszéljen. Az igazi pedagógusszerep azt követeli, hogy legyen a tanuló segítőtje, támogatója, munkatársa és barátja.

Többször fel kellett hívni az előadó tanulókat figyelmét, hogy az előadás nem a tanárnak szól, hanem a társaiknak. Ez azt bizonyítja, hogy az előadást is úgy fogták fel, mintha órán felelőnek és a tanártól várták a megerősítést a „feleletükre”. A felkészülést önállóan végezték el.

Régi tapasztalat, hogy vizsgán vagy feleléskor azok a tanulók nyújtanak jobb teljesítményt, akik a saját jegyzeteikből tanulnak, nem pedig másokéiból. A saját magunk által feldolgozott információk mindig jobban megmaradnak az emlékezetünkben, mint amelyeket másoktól készen veszünk át. Azzal tehát, hogy a tanuló maga fedezheti fel a történelmi személyeket, dolgokat, egy univerzális módszer birtokosává válik.

A megerősítés nagyon fontos pszichológiai szempontból. Az emberek a sikeresen végrehajtott tevékenységeket követően magasabbra teszik a mércét, kudarc után pedig alacsonyabbra. Ez a magatartás egyfajta védekezés mechanizmusnak tekinthető, hiszen megvéd a folyamatos kudarcától és a túl könnyű teljesítéstől, mely utóbbi esetben az egyén nem él át sikerélményt.

Egy-egy tanulóval előfordult, hogy elakadt a hangja vagy elfelejtette mondanivalóját. A tanárnak nyugalomra kellett inténie, és ezután folytatta. Az előadók mondanivalójukat megtanulták szinte kívülről, de jegyzeteik is náluk voltak, s a biztonság kedvéért bele is nézhettek. A hallgatóságot figyelve az derült ki, hogy némelyek kétkedve figyelték az előadásokat vagy komolytalanul viselkedtek. Többségük viszont valóban odafigyelt. A hangulat az óra végére feloldódott, és az előadók is megnyugodtak. Ez abból adódhat, hogy egy kis idő elteltével hozzászórtak a teljesen új helyzethez, az osztályterem átrendezéséhez. Azok a tanulók, akik előadóként vettek részt a foglalkozáson, sokkal jobban értékelték a tanár munkáját az elkövetkezőekben, mert átértékelték, mit jelent egy osztálynyi tanuló előtt „szerepelni”. Ez a tanulók megnyilvánulásaiban kapott

hangsúlyt, miszerint nagyon nehéz lekötni az osztály figyelmét huzamosabb ideig, s t akár néhány percig is.

Vannak, akik felvetik azt a kifogást, hogy ez így túl „magas” a hetedik osztályos tanulók számára. Vitába szállnánk velük, mivel a mai hetedikesek másak, mint 20-30 évvel ezel tt. Aztán meg azt se felejtjük el, hogy ezzel a túl komolynak nevezett órai foglalkozással egy sor olyan dologra neveljük gyerekeinket, amit szabályok formájában kevésbé hajlandóak elfogadni t lünk. Például a komoly viselkedésre, a figyelemre, bizonyos formások betartására, a másik munkája iránti toleranciára. Közben k meg csak azt érzékelik, hogy játszottunk egy jót. S utóbbi a fontos!

Végeredményben azt mondhatjuk, hogy a konferencia elérte célkit zéseit. Az osztályban érezhet en jó hangulat uralkodott, ami kedvez en hatott a tanulók teljesítményére.

Gyakorlati foglalkozás (tanórai játékos vetélked)

Iskoláinkban talán a leginkább elterjedt nem hagyományos óratípus, a gyakorlati foglalkozás, amit leggyakrabban órai játékos vetélked formájában valósítanak meg a történelem szaktanárok. Alkalmazásának célja, hogy a tanulók rendszerez képeségét fejlesszék és önállóságra ösztönözzék ket, ezenkívül formálja a szokásokat, valamint javítja a megfigyelési készséget.

A gyakorlati foglalkozás célja: a jelenségek kapcsolatainak a felderítése és hasznos szokások kialakítása.

Az órához való anyaggy jtés elengedhetetlen. Az id tartam lehet kötött, de nem feltétlenül szükséges. A feladatok megoldására egyénileg és csoportosan is van lehet ség. Fontos a pontos cél felállítása, segédanyag és felszerelés el készítése. A tanárnak mindenképpen ellen riznie kell az alkalmazás folyamatát és segítenie kell a tanulókat útmutatásaival, de nem korlátozva érdekl désüket, aktivitásukat, önállóságukat. A munka végén történ tanári elemzés és értékelés az egyik legfontosabb része a munkafolyamatnak.

A gyakorlati foglalkozásokat, tanórai vetélked formájában, már a hatodik osztálytól lehet alkalmaznia a tanárnak egy-egy témakör végén, mint rendszerez -összefoglaló órát a témazáró el tt. Ezen az órán rábíthatja a tanulókat különböz feladatok elvégzésére. Nagyon fontos, hogy precíz útmutatást kapjanak, ami jelent sen megkönnyíti munkájukat és felkészülésüket.

A gyakorlati foglalkozások legf bb követelményei a következők:

- a gyakorlat helyének meghatározása az óra menetében,
- az óraterv összeállítása a gyakorlat levezetéséhez,
- az útmutatás és a feladatok el készítése,
- a segédeszközök el készítése,
- a munkafolyamat átgondolása.

A következő szempontok megfigyelését és elemzését ajánlatos szem el tt tartanunk:

- a cél kit zése és a feladatok összeállítása a gyakorlati munkában,
- felkészülés a gyakorlati munkára, kiemelve a lényegesebb tudnivalókat és készségeket, amelyeket használni fognak a tanulók az órán,
- a szükséges munkaeszközök elkészítése,
- a helyes módszer megválasztása,
- a munka célszer sége vagy hatékonysága (elméleti tudás alkalmazása a gyakorlatban).

A gyakorlati foglalkozás beépülhet a tanóra menetébe, annak egy részét kitöltve, de külön tanórát is képezhet. A tanárnak módszertani szempontból figyelembe kell vennie a tanulók érdekl dési körét, életkorát, a begyakorló órához való felkészül-

léskor. A tanulók észrevétlenül rögzítik érdekes és változatos feladatok megoldásakor az ismeretek egy bizonyos mennyiségét és fázisát anélkül, hogy külön energiát fordítanának rá, ezáltal hatékonyabban tudnak közrem ködni az óra menetében is. Pszichológiai szempontból is fontos eredmény, hogy a tanulók az óra folyamán nem érzik kényszerét annak, hogy állandó jelleggel megfeleljenek, minek következtében jobban tudnak koncentrálni az egyes feladatok megoldására. A gyakorlati foglalkozás bármely korosztálynál hatékonyan alkalmazható.

3. óravázlat

Bevezet : Az óratípus kiválasztásának els dleges szempontja az volt, hogy játékos formában rendszerezzük és foglaljuk össze a tanulók tudását az adott témakörb l. Az óra-el készület el re elkészítettük. Az osztályt két csapatra osztottuk úgy, hogy körülbelül egyforma arányban legyenek az er sebb és gyengébb átlaggal rendelkező tanulók. Az osztályzás formáját a tanulók maguk dönthetik el, de még az óra elején.

Levezetés helye: 6. osztály

Téma: Az ókori Egyiptom

Az óra célja: Összegezni és rendszerezni a tanulók tudását az *Ókori Egyiptom* cím témakörben, ill. önállóságra, munkamegosztásra és önálló gyakorlati tanuló munkára való nevelés.

Óratípus: Gyakorlati foglalkozás összefoglaló-rendszerez óra alkalmával, játékos vetélked formájában.

Eszközök: A tanár által készített feladatlapok.

Az óra menete

I. A vetélked lebonyolítása

Ismertetjük a tanulókkal a vetélked feltételeit, valamint felosztjuk az osztályt két csapatra.

.) Villámkérdések ("Válaszok azonnal, írásban.)

Pontozás: válaszonként 1 pont, összesen 10 p.

Id : 5 perc

- 1) Hogyan nevezték az egyiptomiakat az országukat?
- 2) Mit jelent ez a kifejezés?
- 3) Mi a „kamszin” kifejezés jelentése?
- 4) Miért nevezik Egyiptomot a Nílus ajándékának?
- 5) Mi a „nom” kifejezés jelentése?

) Kinek a nevéhez f z dik az Óbirodalomban a királyi hatalom megszilárdítása?

- 7) Miért tisztelték az írkokokat?
- 8) Hogyan nevezzük az ókori Egyiptom írásjegyeit?
- 9) Milyen állatokat istenítettek az egyiptomiak?
- 10) Ki volt Ehnaton fáraó felesége?

b) "Egérárgta" szöveg

Pontozás: elemenként 2 pont, max. 8 p.

Id : 2 perc

Feladatlapon mindkét csapat kap egy-egy szövegrészletet, amelyb l hiányoznak a kulcsszavak. Pótolni kell ket.

1. Csapat

Az ókori Egyiptom történelmét a tudósok három nagy korszakra osztották: _____, _____ és _____. A királyi hatalom megszilárdulása az _____ korában, Dzszószor uralkodása idején kezd dik.

2. Csapat

Egyiptomban minden hatalom a _____ kezében összpontosult. Az t körülvev _____ mind rokonai voltak. Utána az els ember a _____ volt. A _____ volt az, aki az államigazgatás egész munkáját szervezte.

c) Ki kicsoda? (Név és meghatározás párosítása.)

Pontozás: elemenként 2 pont, max. 8 p.

Id : 5 perc

- a) Dzsószer
b) Hatsepszut
c) Ehnaton
d) III. Tutmosz

1) Csodálatos sírtemploma volt. volt a „legszebbek közt az els”.

2) A királyi hatalom megszilárdítása az nevéhez f z dik.

3) Uralkodása alatt Egyiptom területe a háromszorosára n tt. A leigázott országokat megadóztatta.

4) Megtagadta a régi egyiptomi isteneket és létrehozta az egy isten, Aton napisten kultuszát.

d) Igaz.-hamis?

Pontozás: elemenként 1 pont, max. 6 p.

Id : 5 perc

- a) Az ókori egyiptomiak rovásírással írtak.
b) Az egyiptomiak parókat viseltek.
c) A férfiak álszakállt viseltek a nagyobb ünnepekkor, mivel nem n tt szakálluk.
d) Egyiptomban már tudtak üveget olvasztani homokból és szódából.
e) Nem ismerték a sört, csak bort fogyasztottak.
f) Az egyiptomiak b rtekercekre írtak.

e) Megszemélyesítés

Pontozás: Max. 10 p. El készület: 3 perc

El adás: 3 perc

- 1) Írnok egy napja
2) Paraszt egy napja

II. Befejezés, értékelés

A játék közben vagy a tanár maga, vagy egy tanuló az osztályból, aki nem vesz részt a játékban, folyamatosan jegyzi a táblára a csapatok által szerzett pontokat. A végén összeadjuk és köszöntjük az els t, de a másodikat is.

Röviden értékeljük, mely kérdések voltak a legkönnyebbek, s melyek a nehezebbek a játékosok számára. Utóbbiak tisztázását közösen oldjuk meg.

Végül értékeljük, mennyire volt sikeres az óra, mennyire érezték jól és oldottan magukat a tanulók.

III. A házi feladat kijelölése

Jelezzük a tanulóknak, hogy a következ órán témazárót írunk, és az összefoglalóban használt tények szerepelni fognak a dolgozatban.

A harmadik óra megfigyelésének eredményei

A 6. osztály kivételesen aktív társaság volt. Nem jelentettük be el re a vetélked t, csak azt tudták, hogy összefoglaló órát tartunk. Az osztályt úgy osztottuk fel, hogy kb. egyenl képességű tanulók kerüljenek mindkét csapatba. A heterogén csoport kialakításával kisebb a lehet sége a beskatulyázásnak. Ez a fajta csoport általában nagyon jól m ködik, s a gyengébb tanulók számára is kedvez , mert elszakítjuk ket a megszokott környezett l. S t így elkerülhetjük a legjobb és leggyengébb tanulóknak a többiek el tti összehasonlítását is, ami a pszichoszociális fejl désre nagyon rossz hatással van.

Az osztályteremben a padokból két külön négyzetet formáltunk, amelyek körül leültek a tanulók, s ez az egyszer változta-

tás már óriási változást jelentett számukra. Ez annak köszönhet , hogy a tanulók tanulmányaik során megszokták a mindig egyforma ülésrendet és a katonás fegyelmet. A munkafolyamat el ször felborította a rendet, mivel a tanulók nem tudnak mit kezdeni a rájuk szakadt szabadsággal: azt hitték, nem kell dolgozni, megsz ntek a követelmények. Id kellett hozzá, míg megértették, hogy ez koránt sincs így. A különböz fordulók változatossága meglepte a gyerekeket, hiszen a megszokottól teljesen eltér módon folyt az óra. A hangulat oldottá és felszabadulttá vált.

A csapatok igazi közösséggé váltak, akik a közös ügy érdekében együttm ködésre is hajlandóak voltak. El fordult, hogy maguk is meglep dtek azon, milyen tudás birtokában vannak. Ez annak köszönhet , hogy az egészséges izgalom és gy zni akarás megmozgatta a rég elfeledett ismeretanyagot is. Különbségek mutatkoztak a nemek között. Általában a lányok jártak élen minden feladattípus megoldásában. Pszichológiai szempontból ez azzal magyarázható, hogy ebben a korosztályban a lányoknak jobb a beszédképességük, helyesírásuk és olvasásuk. A fiúk viszont a logikai gondolkodásban jártak élen és a belátást igényl problémák megoldásában. A lányokat a tetszésvágy motiválja, míg a fiúk az ket érdekl feladatokra koncentráltak.

A jelenlegi kutatások szerint a gyerekeknek két csoportja van: impulzív és reflektív. Az impulzív gyerekek gyorsan „kapcsolnak”. A reflektívek el bb gondolkodnak, aztán beszélnek. Ezek a különbségek befolyásolták a tanulók iskolai munkáját az adott órán is.

Általában mindenki dolgozott a feladatokon és aktív szerepet játszottak, ami szintén szokatlan volt számukra.

Ezzel szemben jellemz volt, hogy nem tudtak játszani, mert nagyon komolyan vettek mindent és így veszíteni sem tudtak. Meg kellett velük értetni, hogy ez a vetélked nem vérre men küzdelem, hanem arra szolgál, hogy rendszerezzük és összefoglaljuk tudásukat.

A kognitív fejl dés szempontjából ebben a korosztályban a konkrét feladatok dominálnak, az absztrakt feladatok nehézségeket okoznak. A munka folyamán a tanulók bevallása szerint a *Villámkérdések* és az „*Egerrágtá*” szöveg okozott gondot. F képpen a megoldásra adott id t kevesellték, ami pedig a feladat lényege volt: rövid id n belül megválaszolni a kérdéseket. A legjobban *Megszemélyesítést* élvezték, mind az el - adók, mind a hallgatóság.

A témazárót a gyengébb képességű tanulók is jobban írták meg, mint általában szokták. Összehasonlításként táblázatban közöljük az eredményeket, amelyek magukért beszélnek.

A témazárók eredményeinek összehasonlítása

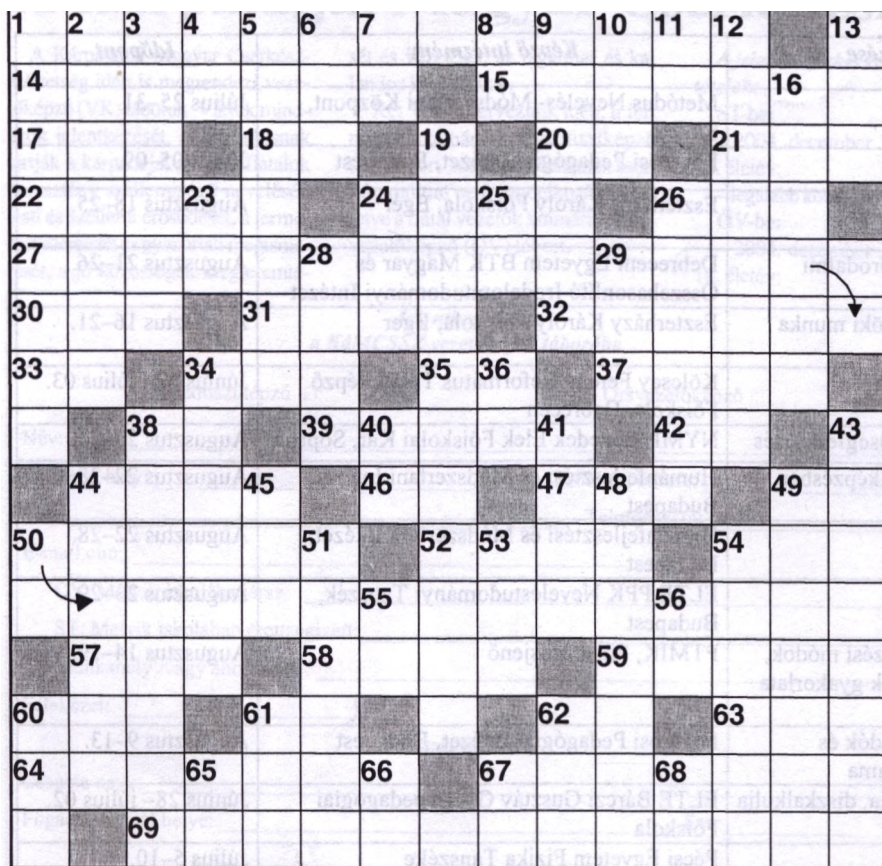
Utószó helyett

A nem hagyományos órák alkalmazásakor sok meglepetés érte mind a tanulókat, mind a tanárt, aki jelen munka társszerz je is egyben. Pozitív és negatív élményeket egyaránt megéltünk, ami persze természetes, ha valami új dologgal „kísérletezünk”.

OSZTÁLYZAT	HAGYOMÁNYOS TÍPUSÚ ÖSSZEFOGLALÓ ÓRA UTÁN	JÁTÉKOS VETÉLKED FORMÁJÁBAN LEVEZETETT ÖSSZEFOGLALÓ ÓRA UTÁN
Kit n :	3 tanuló	5 tanuló
Jó:	7 tanuló	9 tanuló
Közepes:	8 tanuló	6 tanuló
Elégséges:	3 tanuló	1 tanuló

Pedagógiai és pszichológiai szempontból hasonlóan megdöbben , mennyire jó hatással van a tanulási eredményekre a szokványos módszer újjal történ felváltása. A tanulók visszajelzései,

Keresztrej tvény

Az ábra vízszintes 1.,69.,27. és függ leges 50. soraiban Nagy Zoltán Mihály Asszonyszerző ének c. versének négy sora található.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet els sora (Zárt bet : F). 14. Rockzenekar. 15. New York néger negyedéb l való. 17. Heves megyei község a Tama-patak mellett. 18.

Szolmizációs hang. 20. Keleti táblajáték. 21. Ollós állat. 22. Iskolai írószer. 24. Szükséges. 26. Kolloid oldat. 27. Az idézet harmadik sora (Zárt bet : A). 30. Magyar költ (Endre). 31. Fekete István gólyája. 32. Világítóeszközök. 33. Japán drámai m faj. 34. Magyar „TV-s” hegy. 35. Téli sport. 37. Készlet jelz je lehet. 38. Görög bet . 39. Becézett n i név. 42.

A laurencium vegyjele. 44. Mozgásképtelen. 46. A tetejére. 47. Párosán kiveti! 49. Részben leáll! 50. Rajna-vidéki város. 52. Francia város. 54. Csomót bogoz. 57. Igényel. 58. A mélyére hatol. 59. Cigaretta elfüstöl (népies). 60. A bizmut és a hidrogén vegyjele. 61. Magas növény. 62. Viharban van! 63. Csuk. 64. Az USA egyik államának lakója. 67. Favágáskor lehasadt darabka. 69. Az idézet második sora (Zárt bet : T).

FÜGG LEGES: 1. A tenor is ez. 2. Hasadó (hajnal). 3. Balkon. 4. Papírmérték. 5. Micimackó barátja. 6. Spanyol exkirályné. 7. A lantán vegyjele. 8. Belül puha! 9. Fejteget, analizál. 10. Numero, rövidítve. 11. Rangjelz szócska. 12. Bicikli. 13. Sima felület . 16. Piros bogyójú bokrok s r je. 19. Labdarúgó páros lábbal való becsúszása az ellenfélbe. 23. Állóvíz. 24. Csonakgerinc. 25. Azonos bet k. 26. Fehérorosz város lakója. 28. Ritka férfinév. 29. Akadály. 34. ... tojás; ürege csokoládétojás. 36. Szintén. 38. Kapzsi. 40. Azonos mássalhangzók. 41..... Leino; finn költ . 43. Nagy fadoboznyi füzet (két szó). 44. Az Urál és a Volga közt él , törökös nyelv nép. 45. Páros barack! 48. Sötétedéskor szólít. 49. Bátor, kitaró. 50. Az idézet negyedik sora (Zárt bet : E). 51. Német költ (Ludwig). 53. Bels belseje! 54. Állam. 55. Buenos Aires része! 56. Talmi. 60. Téli sportszer. 61. Tragikusan elhunyt kameruni labdarúgó. 62. Helység a huszti járásban. 65. Rögzítés eleme! 66. Azonos római számok. 67. Csodarab! 68. Énekl szócska.

Összeállította: Balázi Csaba

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

F szerkeszt : Kovácsné Marton Erzsébet

A szerkeszt bizottság: Benedek Imre, Gönczy Sándor, Gulácsy Géza, Riskó Márta, Simon Bálint

Tördel szerkeszt : Fábíán Zoltán

Kiadja a KMPSZ megbízásából a PoliPrint Kft. 88000 Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felel s kiadó: Orosz Ildikó

Fotók, illusztrációk: Kárpátinfo sajtószolgálat

Lapengedély száma: 3T N 5, **Példányszám:** 3000

Levelezési cím: 90200 Beregszász, O. Kobiljanszka u. 17. Tel.: (8-2-41)-2-37-47

Megjelenik az ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

A KMPSZ terjesztésében ingyen jut el a pedagógusokhoz

A szerkeszt ség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelen szerz i véleményekkel. A publikációkban közölt tényéért minden esetben a szerz viseli a felel sséget. A beérkez kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.